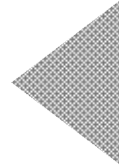

سنجش درجه توسعه یافتگی شهرستان‌های استان گیلان در بخش کشاورزی

یوسف قنبری^۱

سهیلا دلوندی^۲

مارال ریاحی^۳

(تاریخ دریافت ۱۴۰۰/۱۱/۲۵ - تاریخ تصویب ۱۴۰۱/۶/۱۱)

نوع مقاله: علمی پژوهشی

چکیده

در جوامعی همچون کشور ما تا قبل از روی کار آمدن درآمدهای نفتی، اقتصاد ملی بر پایه کشاورزی استوار بود و تنها منبع تأمین خزانه و هزینه‌های دولت به شمار می‌رفت. در عصر حاضر با وجود کاهش نقش این بخش در اقتصاد، هنوز مطالعه کارکرد بخش‌های اقتصادی در چارچوب اقتصاد کلان ملی مؤید نقش قابل توجه بخش کشاورزی در کشور است. کشاورزی رکن اصلی معیشت و اقتصاد مردم گیلان به شمار می‌رود. اما مسئله‌ای که در این میان کمتر به

۱ - دانشیار گروه جغرافیا، دانشکده علوم جغرافیایی و برنامه ریزی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

y.ghanbari@geo.ui.ac.ir

۲ - دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشکده علوم جغرافیایی و برنامه ریزی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

۳ - دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشکده علوم جغرافیایی و برنامه ریزی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

آن توجه شده است، عدالت و توازن منطقه ای در برخورداری از امکانات و خدمات کشاورزی در بین شهرستان های استان گیلان است. در واقع شواهد حاکی از آن است که برخی از شهرستان ها از نظر توسعه یافتگی در سطوح بالاتری قرار دارند و از این حیث، عدم تعادل در بین شهرستان ها وجود دارد. روش انجام پژوهش توصیفی - تحلیلی است. برای گردآوری اطلاعات از آمارنامه کشاورزی استان گیلان (۱۳۹۳) استفاده شد. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات نیز از مدل های آنتروپی شانون و تاپسیس استفاده گردید. نتایج مدل تاپسیس در گروه شاخص های «ابزارآلات و فناوری های کشاورزی» نشان داد که شهرستان های رشت، صومعه سرا، لاهیجان و طوالش در سطح اول از توسعه یافتگی قرار دارند. شهرستان های آستانه اشرفیه، رودسر، بندرانزلی، شفت و فومن در سطح دوم و شهرستان های لنگرود، املش، سیاکل، رودبار، رضوانشهر و ماسال و آستارا در سطح سوم قرار دارند.

واژگان کلیدی: توسعه روستایی، کشاورزی، سطح بندی، گیلان

۱. مقدمه

روستا و جامعه روستایی بخش مهمی از جوامع در حال توسعه را تشکیل می دهند. تجربه توسعه در این گروه از جوامع نشان می دهد که توسعه روستایی نقش مهمی در رسیدن به اهداف توسعه دارد. به گونه ای که بسیاری از صاحب نظران توسعه روستایی را موتور محرکه توسعه در کشورهای جهان سوم بخصوص در مراحل اولیه توسعه دانسته و دستیابی به آن را ضرورتی اجتناب پذیر می دانند (جمعه پور، ۱۳۸۷: ۵۰). مناطق روستایی در حاشیه مانده در کشورهای در حال توسعه برای بقای خود با محدودیت متعددی بویژه در توسعه اقتصادی مواجه اند؛ زیرا که، اشتغال و درآمدهای حاصل از فعالیت های کشاورزی به تنهایی توانایی نگهداشت جمعیت در حال رشد آن ها را نداشته و همین امر منجر به آسیب پذیری و شکننده بودن شرایط اقتصادی، کیفیت پائین سطح زندگی، نارسایی های زیرساختی - خدماتی و نظایر آن می شود. (Zamora, 2011: 115). به عبارت دیگر آنکه امروزه با وجود پیشرفت های عظیم بشری حاصل شده، هنوز توسعه روستایی با مسائل و چالش های متعددی روبروست، چرا که راهبردهای گذشته در زمینه توسعه روستایی موفقیت آمیز نبوده و نتوانسته است مسائلی همچون

فقر، اشتغال، بهداشت، امنیت غذایی و پایداری محیط زیست را رفع کند (بوزرجمهری و همکاران، ۱۳۹۶: ۲). در این زمینه توسعه کشاورزی یکی از راهبردهای اصلی در کشور ایران برای توسعه مناطق روستایی است. از این رو در پژوهش حاضر موضوع توسعه یافتگی شهرستان های استان گیلان از لحاظ دسترسی به شاخص های کشاورزی تحلیل شده است. در جوامعی همچون کشور ما تا قبل از روی کار آمدن درآمدهای نفتی، اقتصاد ملی بر پایه کشاورزی استوار بود و تنها منبع تأمین خزان و هزینه های دولت به شمار می رفت. در عصر حاضر با وجود کاهش نقش این بخش در اقتصاد، هنوز مطالعه کارکرد بخش های اقتصادی در چارچوب اقتصاد کلان ملی مؤید نقش قابل توجه بخش کشاورزی در کشور است. چرا که در تأمین اشتغال و درآمد ساکنان نواحی و تعدیل نابرابری ها، تولید ناخالص داخلی، تأمین نیازهای مصرفی جمعیت، درآمد ملی و ارزآوری که زمینه های توسعه اقتصادی و ملی به شمار می آید سهم است (مطیعی لنگرودی، ۱۳۸۱: ۶۴). بنابراین، با توجه به نقش چند جانبه کشاورزی در زندگی انسانی و این که در کانون مباحث توسعه پایدار قرار دارد، می توان گفت، حصول پایداری در تمامی ابعاد آن از ضروریات غیرقابل انکار است (افراخته و همکاران، ۱۳۹۲: ۴۴). هر چند در راستای تحقق توسعه روستایی در ایران، از دهه ۱۳۳۰ تا کنون، راهبردهای گوناگون به کار گرفته شده است، اما همچنان بختک فقر بر پیکره جوامع روستایی کشور سایه افکنده است و مشکلاتی همچون کمبود درآمد جوامع روستایی، کمبود امکانات اجتماعی مورد نیاز از جمله خدمات بهداشتی و آموزشی و نیز مهاجرت بی رویه به شهرها کاملاً ملموس است (مسیبی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۸۰). بسیاری از برنامه ریزان حوزه جغرافیای روستایی معتقدند که بهترین و جامع ترین راهکار برای توسعه و آبادانی روستا، توسعه و گسترش بخش کشاورزی می باشد. در واقع کثرت مردم کشورهای جهان سوم در مناطق روستایی زندگی می کنند و اغلب آن ها مشغول به کشاورزی هستند و این بخش از نظر اشتغال و تولید مهمترین بخش اقتصادی محسوب می شود. (اسعدی، ۱۳۹۲: ۴).

گیلان استانی کشاورزی است که گردشگری آن نیز بر پایه کشاورزی استوار است. توسعه در هر بعدی در استان گیلان باید خود را با بخش کشاورزی هماهنگ کند. ۲۸ درصد اشتغال و ۴۸ درصد اقتصاد استان گیلان بر پایه کشاورزی است و ۳۰۰ هزار خانوار بهره مند از کشاورزی در استان گیلان فعالیت می کنند. این استان کمتر از ۰/۹ درصد خاک کشور را دارد و بیش از ۳/۵

درصدی تولیدات و بیش از ۸ درصد بهره برداری بخش کشاورزی کشور نیز مربوط به گیلان است. در حال حاضر بیش از ۷۰ نوع محصول کشاورزی در گیلان تولید می‌شود و این استان در تولید ۲۰ نوع محصول در رتبه اول قرار دارد. گیلان با دارا بودن ۳۵ درصد از کل سطح برنج کاری کشور حدود ۳۰ درصد نیاز برنج کشور را تأمین می‌کند. بخش مهمی از کشاورزی در گیلان با توجه به ظرفیت‌های ذکر شده در تولید محصول برنج است که به همان میزان نیز بهره برداران آن با مشکلات بیشتری مواجه هستند. تعیین قیمت خرید تضمینی برنج، سختی کاشت، داشت و برداشت محصول، افزایش دستمزد کارگران، نبود کودهای شیمیایی مورد نیاز و افزایش قیمت‌ها در این بخش، کیفیت پایین بذرها، گواهی شده، باران‌های سیل‌آسای بی‌موقع، عدم پرداخت خسارت از سوی بیمه‌ها، واردات برنج در هنگام برداشت و فروش محصول، کمبود منابع آبی هنگام کشت و داشت محصول برنج، از مهم‌ترین مشکلات و دغدغه‌های شالیکاران گیلانی است که همچنان چشم امیدشان به مسئولان است. باید به ظرفیت‌های استان گیلان، توانایی و توانمندی در تولید مرغ و گوشت سفید را نیز اضافه کرد که با توجه به ۸۴۰ واحد فعال مرغداری و تولید بیش از ۴۵۰ تن گوشت مرغ بیش از هشت درصد مرغ و گوشت سفید کشور را تأمین می‌کند و ۱۳ هزار خانوار در بخش طیور فعالیت می‌کنند. در این بخش نیز با وجود همه ظرفیت‌ها مشکلات فراوانی وجود دارد. وجود مشکل در تأمین نهاده‌های مورد نیاز از مهمترین دغدغه تولید کنندگان مرغ در قطب تولید آن است. موضوعی که بر روی قیمت و عرضه مرغ در گیلان و حتی برخی از استان‌هایی که از مرغ تولیدی در گیلان بهره می‌برند نیز تأثیر گذاشته است.

این استان در زمینه تولید فندق نیز از قطب‌های مهم کشور محسوب می‌شود و شهرستان‌های رودسر، املش و سیاهکل از مهم‌ترین مراکز تولید فندق در گیلان و کشور بوده و با حدود ۱۸ هزار هکتار فندق کاری و تولید بیش از ۸۰ درصد فندق کشور، قطب تولید این محصول است. از دیدگاه کارشناسان حوزه کشاورزی، نابسامانی در سیستم تنظیم بازار نظیر نوسان قیمت در فصل برداشت و شفاف نبودن بازار، نبود شرکت‌های تعاونی فرآوری یا انجمن‌ها در راستای جلب مشارکت و هم‌افزایی برای حل مشکلات فعالان این عرصه، سستی بودن فندق کاری، نبود حمایت‌های مالی و تجهیزاتی لازم از بهره برداران، نبود مدیریت صحیح باغات، مشکلات تغذیه‌ای، تغییر اقلیم و شیوع برخی آفات و بیماری‌ها از مهم‌ترین مشکلاتی است که فندق کاران

گیلانی با آن رو به رو بوده و نیازمند نگاه ویژه مسئولان ارشد وزارتخانه و استان هستند. یکی دیگر از ظرفیت‌های گیلان که این استان را در کشور مطرح کرده و در بخش صادرات به کشورهای حاشیه خزر نیز برای آن ظرفیت‌های ارزآوری به وجود آورده تولید کیوی است. گیلان دارای ۵ هزار و ۷۴۶ هکتار باغ کیوی است که شهرستان‌های تالش، رودسر و آستارا بیشترین باغ کیوی در استان گیلان را دارا هستند. بیش از هفت هزار نفر در این بخش مشغول به فعالیت هستند و استان گیلان با برداشت بیش از ۱۷۰ هزار تن کیوی دومین تولید کننده این میوه در کشور محسوب می‌شود. با توجه به ظرفیت‌های صادراتی این محصول وجود سردخانه برای نگهداری از این محصول بسیار حاضر اهمیت است. در حال حاضر ۸۵ سردخانه با ظرفیت ۱۸۵ هزار تن در استان فعال است که بیش از ۷۰ درصد این سردخانه‌ها قابلیت نگهداری کیوی را دارند. اما به گفته مسئولان این استان با توجه به ظرفیت‌های موجود نیازمند افزایش ظرفیت سردخانه‌ها تا ۴۰۰ هزار تن است.

بنابراین می‌توان گفت که کشاورزی رکن اصلی معیشت و اقتصاد مردم گیلان به شمار می‌رود. اما مسئله ای که در این میان کمتر به آن توجه شده است، عدالت و توازن منطقه ای در برخورداری از امکانات و خدمات کشاورزی در بین شهرستان های استان گیلان است. در واقع شواهد حاکی از آن است که برخی از شهرستان ها از نظر توسعه یافتگی در سطوح بالاتری قرار دارند و از این حیث، عدم تعادل در بین شهرستان ها وجود دارد. با ای رویکرد، پژوهش حاضر در راستای پاسخ به دو سؤال زیر انجام می‌شود:

- ۱- شهرستان های استان گیلان از لحاظ توسعه یافتگی در چه وضعیتی قرار دارند؟
- ۲- با کدام راهکارها می‌توان در راستای توسعه متعادل کشاورزی در استان حرکت کرد؟

۲. مبانی نظری

۲-۱- عدالت فضایی و توزیعی

عدالت فضایی یعنی توزیع عادلانه نیازهای اساسی، امکانات، تسهیلات و خدمات در میان همه مناطق به طوری که هیچ منطقه ای نسبت به منطقه دیگر به لحاظ برخورداری از مزیت های فضایی، برتری نداشته باشد. بر اساس این تعریف، معنی "عدالت" در این پژوهش یعنی رعایت حقوق یکسان برای همه روستائیان در برخورداری از امکانات، تسهیلات و خدمات روستایی

است (بزرگ نژاد، ۱۳۹۳: ۵). از سوی دیگر عدالت فضایی با توازن منطقه ای نیز هم معنا است. از این واژه برای اهداف مختلفی استفاده می شود. توازن منطقه ای می تواند به معنای تراکم جمعیتی مساوی در کشور باشد یا توزیع فعالیت ها به گونه ای که نرخ خالص مهاجرت میان مناطق صفر باشد. در حقیقت توازن منطقه ای به معنای برخورداری مناطق از فرصت های مساوی برای برطرف ساختن ضعف های جمعیتی، اقتصادی، اجتماعی و محیطی در جهت دست یابی به تمامی استعدادهای بالقوه منطقه است به گونه ای که کیفیت زندگی تابع محل سکونت نباشد. (نظم فر، ۱۳۹۱: ۲۱). به اعتقاد نویسنده توازن منطقه ای به معنای مساوات در برخورداری از امکانات نیست. بلکه در هر منطقه ای با توجه به فرصت ها، مزیت ها و توانایی هایی که دارد، باید امکانات به طور عادلانه توزیع شود.

عدالت توزیعی تنها یکی از جنبه های عدالت است. عدالت توزیعی، عدالت در توزیع کالاهای اقتصادی بین اعضای جامعه است (Bojer, 2033: 7). در واقع عدالت توزیعی متوجه توزیع منصفانه منافع و مضرات، امتیازات و مالیات ها است و فرایند محوری عدالت توزیعی، توزیع مواهب میان انسان ها است (والزر، ۱۳۸۹: ۲۹). تئوری عدالت توزیعی -چگونه جامعه یا گروه باید منابع کمیاب یا تولیدات را بین افراد با نیازهای رقابتی توزیع کند- حداقل به دو هزار سال قبل (زمان ارسطو و پلاتو) باز می گردد (Fleischacker, ۲۰۰۴: ۱). برای پیروان ارسطو، عدالت توزیعی به اصولی مربوط می شود که رسیدن افراد صاحب حق به آنچه لیاقتشان است (به خصوص از لحاظ سیاسی) را تضمین کند. عدالت توزیعی در دوران مدرن، از توجع دارایی ها در جامعه به نحوی که هر کس به سطح مطمئنی از امکانات متوسط مجهز شود، حمایت می کند.

معمولاً توزیع کالاها و خدمات، نخستین مرحله ای است که در ارتباط با عدالت به آن فکر می شود. عدالت در این حالت یا به عنوان تقسیم برابر و یا بر پایه نیاز فهمیده می شود (هوفه، ۱۳۸۳: ۸۵). به طوری که عوام مکرراً توزیع منابع کمیاب را با واژه عدالت ارزیابی می کنند در این راستا برخی تحقیقات جدید نشان می دهند که رابطه ای قوی بین عدالت توزیعی و عکس‌العمل‌های احساسی منفی که انگیزه ای قوی برای فعالیت های ساختار شکن هستند، وجود دارد.

عدالت توزیعی، عدالت در توزیع کالاهای کمیاب و قابل تقسیم بین افراد است. کالاهایی که باید آنها را کالاهای اقتصادی نامید. توزیع کالاهای اقتصادی مانند توزیع درآمد پولی نیست.

کالاهای اقتصادی مهمی وجود دارند که چندان در دسترس نیستند. در همه کشورهای مدرن، برخی کالاهای اقتصادی توسط دولت بین شهروندان توزیع می شوند. هر چند مشکل اصلی عدالت توزیعی، انتخاب سیستم اجتماعی است. اصول عدالت در ساختار اصلی {اجتماع} اعمال می شوند و تنظیم می کند که چگونه نهادهای اصلی به صورت یکپارچه ترکیب شوند. اما مشکل عدالت در توزیع هنگامی است که از سایر جنبه های عدالت متمایز شود. همچنان که مشکل برخورد جزئی با سایر مسائل، همچنان وجود دارد (bojer, 7: 2033). حاکمیت، کارگزار اصلی عدالت توزیعی است و مأمور حراست از مرزهایی است که هر موهبت اجتماعی در درون آن توزیع می شود و به کار می افتد (والزر، ۱۳۸۹: ۴۶۷). چرا که به هر حال ممکن است تضادی بین عدالت در توزیع و حقوق فردی از سوی دیگر به وجود آید.

۲-۲- کشاورزی پایدار

در کشورهای رو به رشد و در حال گذار، کشاورزی در تحکیم پایه های اقتصادی آن نقشی اساسی ایفا می کند. از آن جا که این بخش اقتصادی از نظر تأمین نیازهای غذایی مردم، تأمین مواد اولیه صنایع، اشتغال افراد و ایجاد درآمد اهمیت دارد، ثبات و استمرار رشد آن را می توان از عوامل عمده کمک کننده به ثبات اجتماعی و رشد اقتصادی جامعه به شمار آورد (Gongn & Lin, 2000: 27).

در بستر تغییر پارادایم در توسعه روستایی بحث پایداری در کشاورزی حضوری جدی یافته است. به طوری که امروزه یکی از جنبه های مهم در توسعه روستایی، کشاورزی پایدار است. علت اصلی این امر را می توان در تاریخ اجرای برنامه های انقلاب سبز و کشاورزی مدرن و انتقادات وارد بر آن جستجو نمود. بطوری که در اکثر قریب به اتفاق مناطقی که در آن ها فناوری های انقلاب سبز تولید را افزایش داده بودند، اثرات زیست محیطی و اجتماعی معکوسی پدید آمده است. به کارگیری بی رویه نهاده های تولید به منظور افزایش عملکرد طی دهه های اخیر و در نتیجه تخریب محیط زیست، اهمیت توجه به پایداری نظام های بهره برداری و استمرار تولید همراه با حفظ منابع طبیعی را دو چندان کرده است (اشرفی و هوشمند، ۱۳۹۳: ۵۳).

برای نخستین بار آلبرت هاوارد کشاورزی پایدار را به عنوان یک نظام تشریح کرد (هاتفیلد و کارلن، ۱۳۸۰: ۱۱). به طور کلی می توان گفت کشاورزی پایدار تجلی افکاری است که از حدود دهه ۱۹۲۰ به موازات کشاورزی تجاری شکل گرفته و به تدریج به طرز چشمگیری

تکامل یافته است و در عین حال جنبه اصلی فلسفی خود را در نحوه برخورد با محیط طبیعی، که همانا همگامی با نظام طبیعت و حفاظت از آن است حفظ نموده، سپس صورت عملی پیدا کرده، امروزه به عنوان جنبش ارگانیک فعال است (لامپکین، ۱۳۷۶: ۱۱). دو الزام مهم برای تحقق نرخ بالای رشد کشاورزی وجود دارد: ۱- توسعه زیربناهای فیزیکی و ۲- توسعه فناوری. ایران در مقایسه با کشورهای میان درآمد به زیربناهای فیزیکی بهتری دست پیدا کرده است. اما بهبود زیربناهای فیزیکی فرایندی توقف ناپذیر است و با گرایش به افزایش تولید محصولات کشاورزی پرارزش و محصولات فاسد شدنی، اهمیت بهبود زیربناهای فیزیکی دو چندان می شود. پس باید تخصیص اعتبارات به توسعه زیربناهای فیزیکی را پیوسته افزایش داد تا کلیه کشاورزان به جاده های مناسب و نیروی برق مطمئن دسترسی یابند (ملور، ۱۳۸۳: ۷). طبق نظریه لوکرتز اصطلاح کشاورزی پایدار به مجموعه ای از خط و مشی ها جهت مقابله با مشکلات موجود بر سر راه توسعه کشاورزی اطلاق می شود. چنین مشکلاتی شامل افت حاصلخیزی خاک بر اثر فرسایش فزاینده و پیامدهای آن نظیر از دست رفتن مواد غذایی مورد نیاز گیاه، آلودگی آب های سطحی و زیرزمینی به آلاینده هایی نظیر حشره کش ها، کودها و رسوبات، نقصان منابع غیرقابل تجدید، کمی درآمد کشاورزی به دلیل بالا بودن هزینه های تولید و نازل بودن قیمت فروش محصولات می باشد. همچنین واژه پایدار مبین بعد زمانی است و توانایی یک نظام کشاورزی از نظر ادامه حیات درازمدت را در بردارد. بنابراین می توان گفت که کشاورزی هنگامی پایدار است که از نظر اقتصادی باعث رشد و ترقی مناسب گردد، به لحاظ اجتماعی عادلانه، به لحاظ فرهنگی مناسب و نهایتاً بر مبنای یک رویکرد کل نگر و علمی، برنامه ریزی و انجام شود (افراخته و همکاران، ۱۳۹۲: ۴۸).

کشاورزی پایدار، توسعه سیاست ها و عملیاتی است که توانایی مردم را برای تولید غذا و پوشاک تضمین کرده، وضعیت اقتصادی و تجاری کشاورزی و ارزش های اجتماعی را حفظ می کند، بی آنکه سبب تخریب منابع طبیعی شود. هدف کشاورزی پایدار اعمال مدیریت موفق بر منابع پایه کشاورزی یا به عبارتی تطابق زیست محیطی بوده تا بتواند نیازهای متغیر انسانی را در حال و آینده برطرف کند و درآمد خانوار را در بلندمدت ارتقا بخشد، در صورتی که اقتصادی ترین و سودمندترین نحوه استفاده از انرژی و تبدیل آن به تولیدات کشاورزی، سبب تخریب حاصلخیزی خاک و کیفیت محیط زیست نشود (مطیعی لنگرودی و شمسایی، ۱۳۸۶: ۵۷).

برای پایدار در کشاورزی سه موضوع اهمیت زیادی دارد. اولین موضوع، درآمد کافی به خصوص در بین افراد کم درآمد است. دومین موضوع قابلیت دسترسی به غذا و مصرف آن و موضوع سوم حفاظت و بهبود منابع طبیعی است. بنابراین کشاورزی پایدار نوعی کشاورزی است که در جهت منافع انسان بوده، کارایی بیشتر در استفاده از منابع دارد و با محیط در توازن است. به عبارتی کشاورزی پایدار باید از نظر اکولوژیکی مناسب، از نظر اقتصادی توجیه پذیر و از نظر اجتماعی مطلوب باشد. در واقع کشاورزی پایدار به دنبال دستیابی به سه هدف کلی «اقتصاد کشاورزی سالم»، «حفظ جامعه روستایی» و «حفظ محیط زیست» است. سیستم های کشاورزی باید: از نظر اقتصادی کارآمد باشند، از نظر زیست محیطی سالم باشند، از نظر اجتماعی قابل قبول باشند و از نظر سیاسی قابل حمایت باشند (اشرفی و هوشمند، ۱۳۹۳: ۵۳).

۳. روش پژوهش

روش انجام این پژوهش توصیفی - تحلیلی است. در این پژوهش برای تعیین سطوح توسعه یافتگی شهرستان های استان گیلان براساس شاخص های کشاورزی، از آمار و اطلاعات سال ۱۳۹۳ سازمان آمار استفاده شد. جدول شماره ۱، شاخص های پژوهش را نشان می دهد. پس از گردآوری اطلاعات با استفاده از مدل آنتروپی شانون، وزن شاخص های پژوهش تعیین شد. پس از تعیین وزن شاخص ها، با استفاده از مدل تاپسیس، شهرستان رتبه بندی شدند.

جدول ۱. شاخص‌های مورد مطالعه در پژوهش

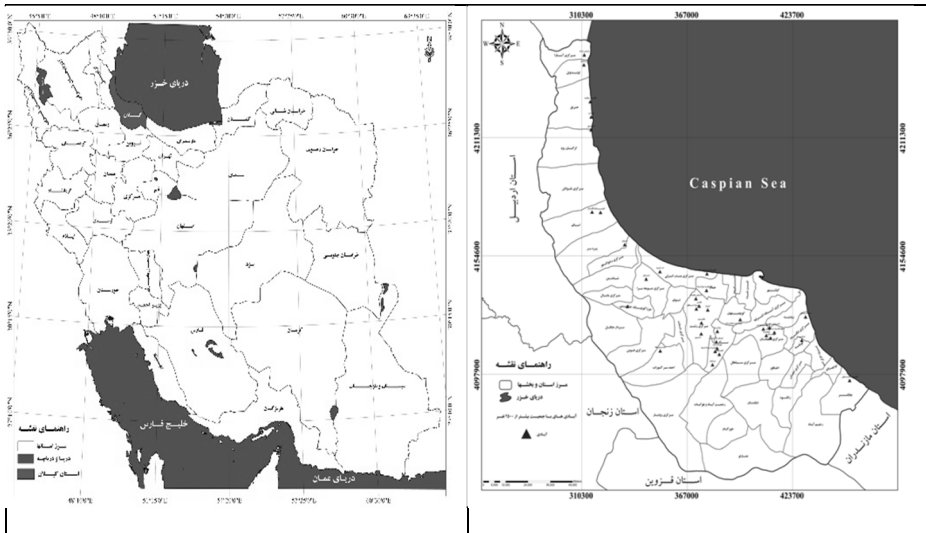
شاخص	زیرشاخص	شاخص	زیرشاخص	شاخص	زیرشاخص
تعداد بهره برداران براساس نوع فعالیت	بهره برداران زراعت	ابزارآلات و فناوری های کشاورزی	تعداد تراکتور	منابع آب	تعداد چاه
	بهره برداران باغداری		تعداد کمباین		تعداد قنات
	بهره برداران کشت گلخانه ای		تعداد تیلر		تعداد چشمه ها
	بهره برداران پرورش دام سنگین		بیمه شدگان اداره کل بیمه سلامت		تعداد رودخانه فصلی و دائمی از طریق موتور پمپ دیزلی یا الکتروپمپ
	بهره برداران پرورش دام سبک		تعداد مشترکان برق کشاورزی		تعداد آبادی های استفاده کننده از رودخانه دائمی از طریق نهر و کانال
	بهره برداران پرورش زنبور عسل		تعداد تعمیرگاه ماشین آلات کشاورزی		تعداد آبادی های استفاده کننده از رودخانه دائمی از طریق موتور پمپ دیزلی یا الکتروپمپ
تعداد بهره برداران براساس نوع کشت	بهره برداران پرورش طیور	تعاونی های کشاورزی روستایی	تعداد تعمیرگاه تجهیزات آبیاری	آموزش	مدرک تحصیلی زیر دیپلم
	بهره برداران پرورش ماهی		شرکت های تعاونی کشاورزی فعال تحت پوشش اداره کل تعاون		مدرک تحصیلی بالاتر از دیپلم
	کشت آبی		شرکت های تعاونی کشاورزی تحت پوشش سازمان تعاونی روستایی		
	کشت دیم		شرکت های تعاونی فعال فرش دستباف		

۴. محدوده مورد مطالعه

استان گیلان از استان‌های شمالی ایران است که از شمال به دریای خزر و کشور آذربایجان، از غرب به استان اردبیل، از جنوب به استان قزوین و زنجان و از شرق به استان مازندران محدود می‌شود. این استان در ۳۶ درجه و ۳۴ دقیقه تا ۳۸ درجه و ۲۷ دقیقه عرض شمالی و ۴۸ درجه و ۵۳ دقیقه تا ۵۰ درجه و ۳۴ دقیقه طول شرقی از نصف النهار گرینویچ واقع شده است. این استان

بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵ با جمعیت ۲۵۳۰۶۹۶ نفر دهمین استان پرجمعیت کشور است که با تراکم ۱۷۷ نفر در هر کیلومتر مربع جایگاه سوم را از این نظر در کشور داراست. بر اساس آخرین تقسیمات کشوری در پایان شهریور سال ۱۳۸۳ استان گیلان دارای ۱۶ شهرستان، ۴۸ شهر و ۴۳ بخش، ۱۰۹ دهستان و ۲۸۹۲ آبادی شامل ۲۶۹۰ آبادی دارای سکنه و ۲۰۲ آبادی خالی از سکنه است. (سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان گیلان، ۱۳۹۹).

شکل ۱: موقعیت استان گیلان در سطح کشور

منبع: سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان گیلان

جدول ۲: مشخصات عمومی شهرستان‌ها بر اساس تقسیمات کشوری در پایان سال ۱۳۹۵

شهرستان	مساحت (کیلومتر مربع)	تعداد بخش	تعداد روستا	سطح زیر کشت آبی
آستارا	430	2	4	3321
آستانه اشرفیه	423	2	6	21887
املش	407	2	5	3545
بندرانزلی	299	1	2	5200
تالش	2160	4	10	16620
رشت	1215	6	18	64359
رضوانشهر	748	2	4	10104
رودبار	2517	4	10	3826
رودسر	1354	4	10	10765
سیاهکل	972	2	5	5304
شفت	599	2	4	14336
صومعه سرا	588	3	7	27972
فومن	1002	2	6	13960
لاهیجان	407	2	7	23606
لنگرود	458	3	7	9130
ماسال	465	2	4	7000

منبع: سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان گیلان

۵. یافته‌های پژوهش

۵-۱- مدل آنتروپی شانون

در گام اول از یافته‌های پژوهش وزن نسبی شاخص‌ها با استفاده از مدل آنتروپی شانون محاسبه شد. نتایج این مدل در جدول شماره ۳ ارائه شده است. لازم به ذکر است که این مدل برای ۶ گروه از شاخص‌های مورد مطالعه به طور مجزا انجام شد و می‌توان گفت مجموع وزن نسبی زیرشاخص‌ها در هر گروه برابر با ۱ است. برای بدست آوردن وزن شاخص‌ها نیز از ماتریس تصمیم‌گیری (جدول ۴) استفاده شد...

جدول ۳. وزن نسبی شاخص ها

شاخص	زیر شاخص	وزن نسبی	شاخص	زیر شاخص	وزن نسبی
تعداد بهره برداران بر اساس نوع فعالیت	بهره برداران زراعت	0.060	ابزار آلات و فناوری های کشاورزی	تعداد تراکتور	0.095
	بهره برداران باغداری	0.051		تعداد کمباین	0.148
	بهره برداران کشت گلخانه ای	0.287		تعداد تیلر	0.144
	بهره برداران پرورش دام سنگین	0.071		بیمه شدگان اداره کل بیمه سلامت	0.080
	بهره برداران پرورش دام سبک	0.108		تعداد مشترکان برق کشاورزی	0.135
	بهره برداران پرورش زنبور عسل	0.098		تعداد تعمیرگاه ماشین آلات کشاورزی	0.172
	بهره برداران پرورش طیور	0.059		تعداد تعمیرگاه تجهیزات آبیاری	0.225
منابع آب	تعداد چاه	0.238	آموزش	تعداد رودخانه فصلی و دائمی از طریق موتور پمپ دیزلی یا الکتروپمپ	0.174
	تعداد قنات	0.369		تعداد آبادی های استفاده کننده از رودخانه دائمی از طریق نهر و کانال	0.042
	تعداد چشمه ها	0.121		تعداد آبادی های استفاده کننده از رودخانه دائمی از طریق موتور پمپ دیزلی یا الکتروپمپ	0.058
	تعداد چاه	0.238		مدرك تحصيلی زیر ديلم	0.348

شاخص	زیر شاخص	وزن نسبی	شاخص	زیر شاخص	وزن نسبی		
بهره برداران بر اساس نوع کشت		0.331	شرکت های تعاونی فعال فرش دستباف	شرکت های تعاونی کشاورزی تحت پوشش سازمان تعاونی روستایی	0.450		
						کشت دیم	0.450
						کشت آبی	0.549
بهره برداران	بهره برداران پرورش ماهی	0.171	شرکت های تعاونی فعال تحت پوشش اداره کل تعاون	شرکت های تعاونی کشاورزی فعال تحت پوشش اداره کل تعاون	0.267		
						مدرک تحصیلی بالاتر از دیپلم	0.652

جدول ۴: ماتریس تصمیم گیری در مدل تاپسیس و آنتروپی شانون برای شاخص های کشاورزی استان گیلان (۱۳۹۳)

آستارا	بهره برداران زراعت	3224
4114	بهره برداران باغداری	
0.01	بهره برداران کشت گیاهان ای	
1879	بهره برداران پرورش دام سنگین	
264	بهره برداران پرورش دام سبک	
171	بهره برداران پرورش زنبور عسل	
4912	بهره برداران پرورش طیور	
6	بهره برداران پرورش ماهی	
3383	کشت آبی	
1172	کشت دیم	
156	تعداد تراکتور	
32	تعداد کمپاین	
633	تعداد قنبر	
30892	بیمه شدگان اداره کل بیمه سلامت	
421	تعداد مشترکان برق کشاورزی	
3	تعداد تعمیرگاه ماشین آلات کشاورزی	
2	تعداد تعمیرگاه تجهیزات آبیاری	
56	تعداد چاه	
0.01	تعداد قنات	
269	تعداد چشمه ها	
45	تعداد رودخانه فصلی و دائمی از طریق موتور پمپ دیزلی یا اکترو پمپ	
83	تعداد آبادی های استفاده کننده از رودخانه دائمی از طریق تور و کانال	
26	تعداد آبادی های استفاده کننده از رودخانه دائمی از طریق موتور پمپ	
2479	مدرک تحصیلی زیر دیپلم	
46	مدرک تحصیلی بالاتر از دیپلم	
30	شرکت های تعاونی کشاورزی فعال تحت پوشش اداره کل تعاون	
2	شرکت های تعاونی کشاورزی تحت پوشش سازمان تعاونی روستایی	
3	شرکت های تعاونی فعال فرش دستباف	

ردیف	رشته	تالش	پهنرانی	امش	آستانه اشرفیه	بهره برداران
9732	41119	18832	2306	5263	17104	بهره برداران زراعت
7212	28082	20055	1556	8372	9130	بهره برداران باغباری
6	44	6	14	2	21	بهره برداران کشت گیاهان آبی
3575	15691	10529	294	1628	2664	بهره برداران پرورش دام سنگین
907	148	2589	21	509	50	بهره برداران پرورش دام سبک
434	59	639	7	183	25	بهره برداران پرورش زنبور عسل
8036	30996	23029	1433	3720	9106	بهره برداران پرورش طیور
87	2506	70	89	27	91	بهره برداران پرورش ماهی
9005	40556	21822	2306	5653	15678	کشت آبی
3409	12434	9157	751	6400	9355	کشت دیم
238	1225	616	104	105	482	تعداد تراکتور
127	890	218	55	79	339	تعداد کمباین
2803	11591	5567	1077	604	5913	تعداد تیلر
46292	221756	129991	12933	32144	51403	بیمه شدگان اداره کل بیمه سلامت
949	2257	4438	445	446	731	تعداد مشرکان بقی کشاورزی
14	123	34	16	4	37	تعداد تعمیرگاه ماشین آلات کشاورزی
001	26	8	10	1	7	تعداد تعمیرگاه تجهیزات آبیاری
1042	9045	1640	704	84	1445	تعداد چاه
001	24	9	001	001	001	تعداد قنات
555	45	1169	001	170	001	تعداد چشمه ها
23	663	317	34	247	9	تعداد رودخانه فصلی و دائمی از طریق موتور پمپ دیزلی یا الکتروپمپ
63	152	163	18	27	64	تعداد آبادی های استفاده کننده از رودخانه دائمی از طریق نهر و کنال
5	45	25	13	13	6	تعداد آبادی های استفاده کننده از رودخانه دائمی از طریق موتور پمپ
5639	15900	3256	1240	4660	7250	مدیرک تحصیلی زیر دینیم
111	195	52	19	109	127	مدیرک تحصیلی بالاتر از دینیم
23	70	89	57	13	59	شرکت های تعاونی کشاورزی فعال تحت پوشش اداره کل تعاون
001	33	12	3	001	6	شرکت های تعاونی کشاورزی تحت پوشش سازمان تعاونی روستایی
3	11	4	1	1	6	شرکت های تعاونی فعال فرش دستباف

فون	صوبه سرا	شفت	سیاهکل	رودسر	رودبار	
13434	21475	10905	6458	16046	7052	بهره برداران زراعت
10371	12903	6741	4664	21953	10208	بهره برداران باغداری
6	164	1	1	96	0.01	بهره برداران کشت گیاهان ای
6894	4657	4682	3278	3842	4022	بهره برداران پرورش دام سنگین
767	153	503	757	1120	1568	بهره برداران پرورش دام سبک
183	79	245	201	737	330	بهره برداران پرورش زنبور عسل
11150	12045	9036	5471	12073	5311	بهره برداران پرورش طیور
599	654	1271	62	85	37	بهره برداران پرورش ماهی
12338	20100	9721	5880	19488	10672	کشت آبی
7146	10236	5743	4727	13295	5272	کشت دیم
283	614	211	246	176	299	تعداد تراکتور
192	199	35	78	136	49	تعداد کمباین
2239	4850	2441	630	1819	331	تعداد تیلر
53657	74946	47978	36446	76664	49798	پیمه شده‌گان اداره کل بیمه سلامت
546	881	689	235	1496	440	تعداد مشترکان برق کشاورزی
20	59	23	10	11	12	تعداد تعمیرگاه ماشین آلات کشاورزی
6	17	7	0.01	2	2	تعداد تعمیرگاه تجهیزات آبیاری
502	2493	242	117	665	66	تعداد چاه
0.01	0.01	0.01	1	0.01	5	تعداد قنات
366	19	193	863	1282	946	تعداد چشمه ها
53	77	88	26	121	49	تعداد رودخانه فصلی و دائمی از طریق موتور پمپ دستی یا الکتروپمپ
106	124	58	125	270	98	تعداد آبیاری های استفاده کننده از رودخانه دائمی از طریق تور و کانال
23	38	25	11	31	18	تعداد آبیاری های استفاده کننده از رودخانه دائمی از طریق موتور پمپ
9654	8765	4563	5542	11423	4249	مدیرک تحصیلی زیر دینیم
24	65	63	25	258	113	مدیرک تحصیلی بالاتر از دینیم
56	60	25	10	21	51	شرکت های تعاونی کشاورزی فعال تحت پوشش اداره کل تعاون
14	11	0.01	0.01	21	12	شرکت های تعاونی کشاورزی تحت پوشش سازمان تعاونی روستایی
10	3	2	1	0.01	2	شرکت های تعاونی فعال در سنیاف

مسال	لنگرود	لاهیجان
7479	13426	25156
5002	10250	14488
1	11	12
4584	1810	3850
1263	451	226
109	144	103
6890	6248	11898
103	40	159
7247	12913	24625
2429	10513	13335
131	196	392
100	200	324
1170	1571	6329
40950	46942	61973
463	723	460
4	11	70
0.01	1	23
170	444	702
0.01	9	2
430	558	278
1	49	360
77	119	123
0.01	23	45
5632	7569	8874
24	55	53
19	24	7
0.01	15	14
2	2	1

منبع: آمارنامه کشاورزی استان گیلان (۱۳۹۳)

۵-۲- مدل تاپسیس

تاپسیس به عنوان یک روش تصمیم گیری چند شاخصه، روشی ساده ولی کارآمد در اولویت بندی محسوب می شود. این روش در سال ۱۹۹۲ توسط چن و هوانگ مطرح شده است. الگوریتم تاپسیس یک تکنیک چند شاخصه جبرانی بسیار قوی برای اولویت بندی گزینه ها از طریق شبیه نمودن به جواب ایده آل می باشد. در روش تاپسیس، گزینه انتخاب شده می باید کوتاه ترین فاصله را از جواب ایده آل و دورترین فاصله را از ناکارآمدترین جواب داشته باشد. از امتیازات مهم این روش آن است که به طور همزمان می توان از شاخص ها و معیارهای عینی و

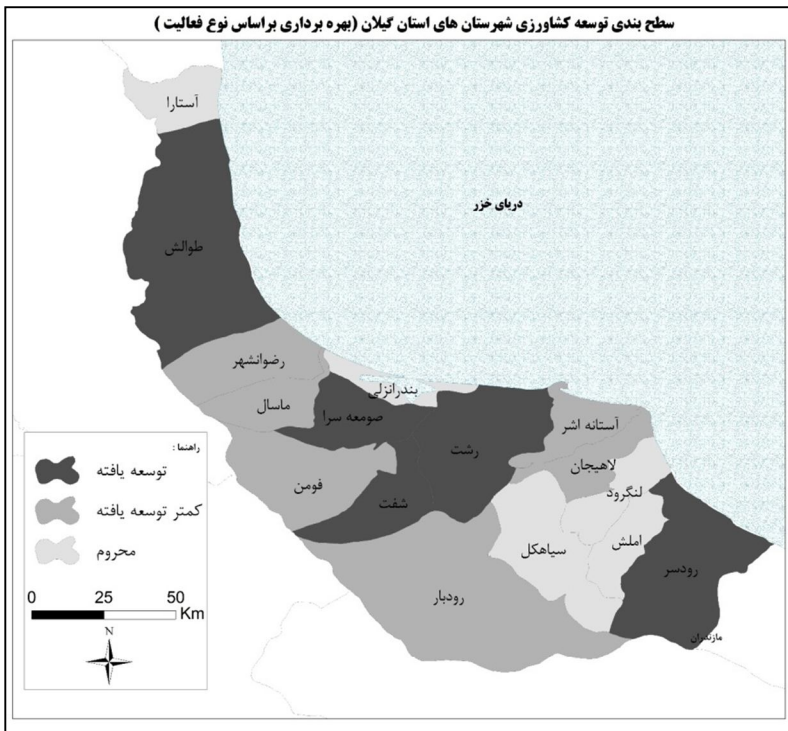
ذهنی استفاده نمود. در این مدل جهت محاسبات ریاضی تمامی مقادیر نسبت داده شده به معیارها بایستی از نوع کمی بوده و در صورت کیفی بودن نسبت داده شده به معیارها، بایستی آن‌ها را به مقادیر کمی تبدیل نمود. در این پژوهش مدل تاپسیس با استفاده از ماتریس تصمیم‌گیری (جدول ۴) برای رتبه‌بندی شهرستان‌های استان گیلان از لحاظ توسعه کشاورزی مورد استفاده قرار گرفت. نتایج این رتبه‌بندی در جدول شماره ۵ ارائه شده است.

جدول ۵. نمره نهایی مدل تاپسیس در هر گروه از شاخص‌های مورد مطالعه

نمره نهایی تاپسیس							شهرستان
مجموعه شاخص‌ها	تعاونی‌های کشاورزی	ابزارآلات و فناوری کشاورزی	منابع آبی	آموزش	بهره برداری براساس نوع کشت	بهره برداری براساس نوع فعالیت	
0.058	0.155	0.047	0.052	0.109	0.029	0.045	آستارا
0.149	0.324	0.304	0.079	0.445	0.432	0.103	آستانه اشرفیه
0.092	0.048	0.040	0.111	0.354	0.214	0.060	املش
0.086	0.144	0.190	0.043	0.000	0.000	0.060	بندرانزلی
0.322	0.396	0.431	0.355	0.138	0.546	0.238	تالش
0.716	0.955	0.830	0.867	0.767	0.966	0.556	رشت
0.110	0.138	0.120	0.085	0.371	0.184	0.124	رضوانشهر
0.170	0.327	0.073	0.189	0.364	0.256	0.136	رودبار
0.279	0.457	0.148	0.161	0.882	0.562	0.388	رودسر
0.090	0.047	0.048	0.106	0.118	0.167	0.078	سیاهکل
0.191	0.100	0.173	0.058	0.192	0.251	0.296	شفن
0.378	0.333	0.418	0.146	0.266	0.530	0.560	صومعه سرا
0.169	0.554	0.174	0.065	0.209	0.328	0.176	فومن
0.234	0.335	0.502	0.186	0.239	0.658	0.104	لاهیجان
0.218	0.378	0.110	0.283	0.219	0.409	0.077	لنگرود
0.078	0.095	0.052	0.052	0.119	0.130	0.106	ماسال

نتایج مدل تاپسیس در گروه شاخص های «بهره برداری براساس نوع فعالیت» نشان داد که شهرستان های رشت، شفت، صومعه سرا، رودسر و طوالش در سطح اول از توسعه یافتگی قرار دارند زیرا شرایط بسیار مناسبی جهت انواع فعالیتهای کشاورزی در این شهرستان ها بخصوص رشت وجود دارد از مهمترین عوامل میتوان به: اراضی جلگه ای، خاک های آبرفتی، منابع آب کافی و بارش فراوان اشاره کرد. شهرستان های آستانه اشرفیه، لاهیجان، رودبار، فومن، ماسال، رضوانشهر و آستارا در سطح دوم میباشد و از نواحی کمتر توسعه یافته محسوب میشوند زیرا زمینهای کوهپایه ای و نوع خاک این نواحی بیشتر به پوشش جنگلی اختصاص دارد. شهرستان های لنگرود، املش، سیاهکل و بندرانزلی در سطح سوم قرار دارند. از علل کمتر توسعه یافتگی این شهرستان ها میتوان به زمینهای کوهستانی البرز غربی و شیب تند آن و ضخامت کم خاک و پوشش جنگلی اشاره کرد. اما بدلیل وجود مراتع سرسبز، آبشخورهای طبیعی در این نواحی بیشتر فعالیت دامپروری رواج دارد. بندرانزلی و هم چنین املش و سیاهکل (موقعیت ییلاقی) بدلیل جذب گردشگران و ساخت و ساز ویلا و..... باعث سود سرشار و کسب درآمد در این زمینه بسرعت اراضی کشاورزی تغییر کاربری داده میشوند و تقریباً فعالیت کشاورزی در این شهرستان در حال افول و منسوخ شدن میباشد و در مجموع مناطق شرقی و مرکزی و غرب به غیر از آستارا؛ دارای سطح توسعه یافتگی بیشتر و مناطق جنوبی و بخشهایی از غرب و شمال از مناطق کمتر توسعه یافته و یا محروم می باشند.

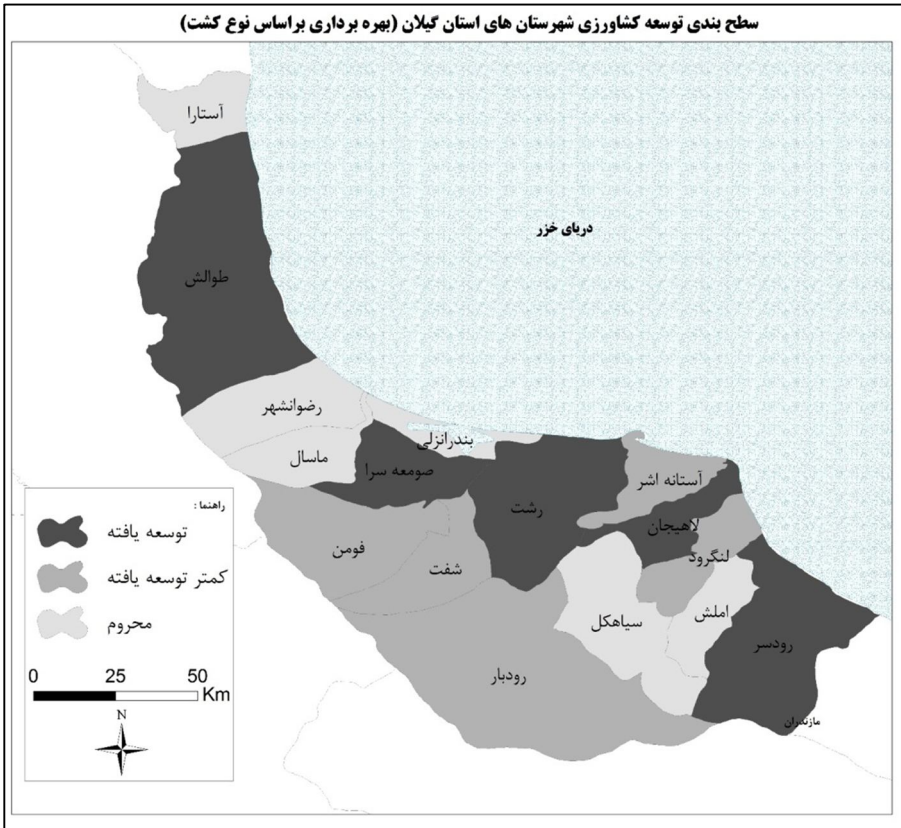
شکل ۲. نقشه سطح بندی توسعه شهرستان های استان گیلان براساس شاخص بهره برداری براساس نوع فعالیت

نتایج مدل تاپسیس در گروه شاخص های «بهره برداری براساس نوع کشت» نشان داد که شهرستان های رشت، صومعه سرا، لاهیجان، رودسر و طولش در سطح اول از توسعه یافتگی قرار دارند. زیرا این مناطق در نواحی پست و کم ارتفاع واقع شده اند. علاوه بر دسترسی به آب رودهای جاری، از بارش سالانه بسیار خوبی برخوردارند. و نیز بسیار مساعد جهت صید و پرورش ماهی می باشند. شهرستان های آستانه اشرفیه، لنگرود، شفت و فومن و آستارا در سطح دوم قرار دارند. شهرستان های املش، سیاهکل، بندرانزلی، ماسال و رضوانشهر در سطح سوم قرار دارند. این شهرستان ها بدلیل واقع شدن در مناطق کوهستانی، اکثر رودهای جاری در این مناطق در دره های عمیق جاری هستند. بنابر این بیشتر فعالیت های زراعی از طریق آبیاری یا سفره های آب زیر زمینی انجام میشود. مناطق شرقی و غربی (بجز آستارا) و مرکزی توسعه

یافته و مناطق جنوبی و بخشهایی از اراضی شمالی همجوار با دریای خزر و بین مرکز و شرق به ترتیب کمتر توسعه یافته و محروم می باشند.

شکل ۳. نقشه سطح بندی توسعه شهرستان های استان گیلان بر اساس شاخص بهره برداری بر اساس نوع کشت

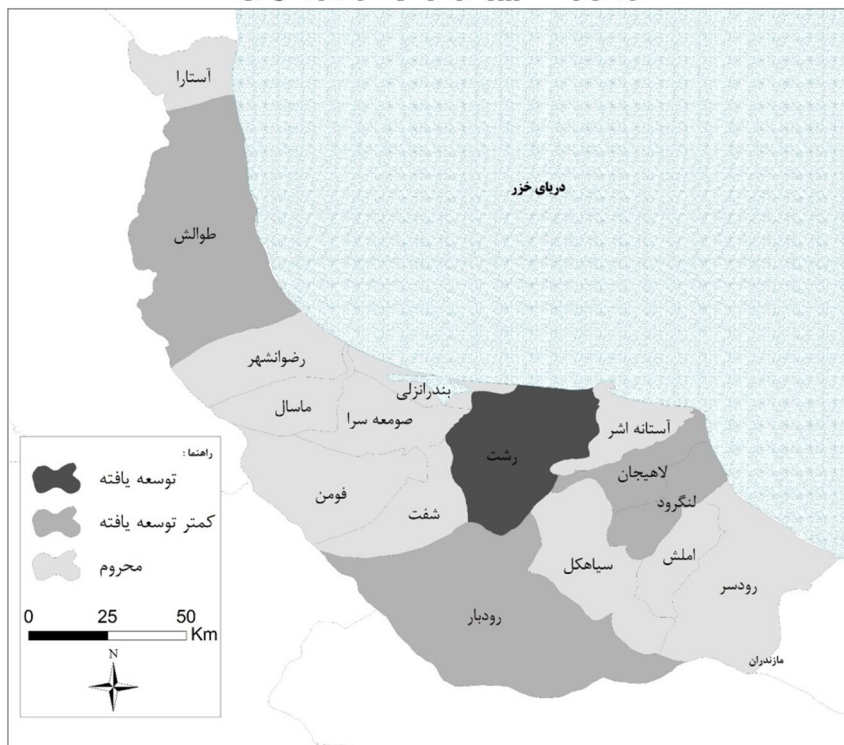

نتایج مدل تاپسیس در گروه شاخص های «منابع آبی» نشان داد که شهرستان رشت در سطح اول از توسعه یافتگی قرار دارد. زیرا این شهر چون در روی جلگه ی سفید رود و اراضی پست و کم ارتفاع واقع شده دسترسی مناسبی به منابع آب دارد. شهرستان های لاهیجان، لنگرود، رودبار و طولش در سطح دوم قرار داشته و سایر شهرستان ها در سطح سوم قرار دارند. لازم به توضیح است که به ترتیب شهرستان های رتبه دوم و سوم دسترسی مناسبی به رودها ندارند. زیرا رودهای

این نواحی با ویژگی‌هایی مانند: داشتن مسیری کوتاه، پرشیب، دره‌های عمیق در دامنه کوهها و یا واقع شدن حوضه آبرگیر در مناطق پوشیده از جنگل یا نواحی کوهستانی، جهت فعالیتهای کشاورزی عملاً در دسترس نیستند. منطقه‌ی مرکزی توسعه یافته و مناطق غربی (بجز آستارا) و جنوبی کمتر توسعه یافته و تقریباً نواحی شرقی و میانی استان از مناطق محروم محسوب میشوند.

شکل ۴. نقشه سطح بندی توسعه شهرستان‌های استان گیلان براساس شاخص منابع آبی

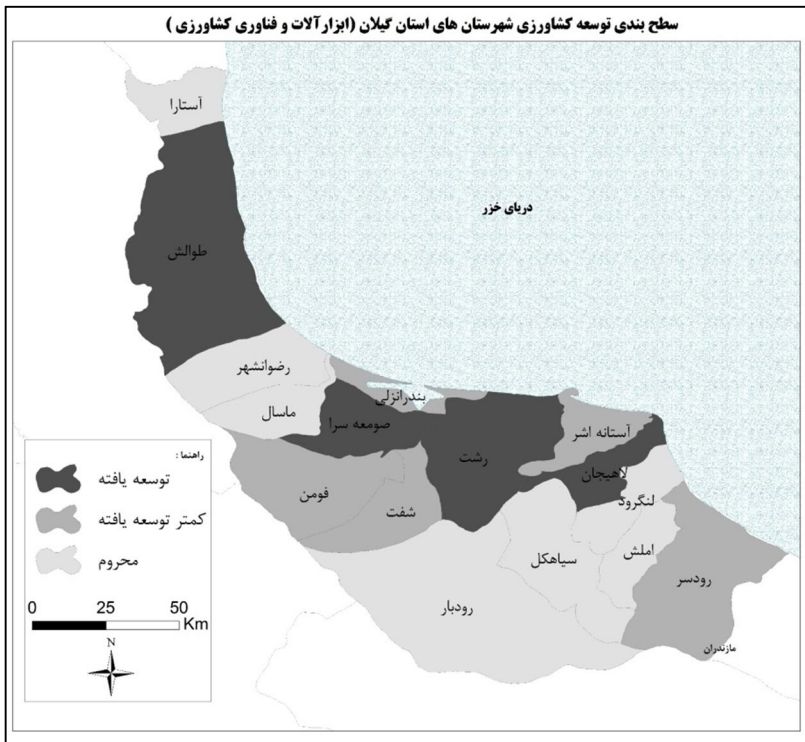
سطح بندی توسعه کشاورزی شهرستان‌های استان گیلان (منابع آبی)

نتایج مدل تاپسیس در گروه شاخص‌های «ابزارآلات و فناوری‌های کشاورزی» نشان داد که شهرستان‌های رشت، صومعه سرا، لاهیجان و طوالش در سطح اول از توسعه یافتگی قرار دارند. از عوامل مهم در روند توسعه یافتگی مربوط به این شاخص میتوان به جلگه‌ای بودن، منابع آب و خاک مناسب، ارکزیت شهرستان رشت با امکانات زیرساختی و حمایت‌های مالی، باعث رونق و سودآوری فعالیت کشاورزی این شهرستان‌ها شده‌گه تبغات و پیامدهای این سودآوری میتواند به گسترش فناوری و کشاورزی مکانیزه بیانجامد. شهرستان‌های آستانه

اشرفیه، رودسر، بندرانزلی، شفت و فومن در سطح دوم و شهرستان های لنگرود، املش، سیاهکل، رودبار، رضوانشهر و ماسال و آستارا در سطح سوم قرار دارند. . سطوح دوم و سوم هم نیز بدلیل محدودیت های طبیعی از قبیل کوهستانی بودن، زمینهای پرشیب، کمبود خاک مناسب و..... و عدم حمایت های مالی و تجهیزاتی لازم از بهره برداران، و تکه تکه شدن یا یکپارچگی اراضی درمیزان برخورداری از فناوری شهرستان های جنوبی و مرکزی و مشرف به کوههای تالش و البرز غربی تاثیر میگذارند. بیشتر نواحی توسعه یافته در غرب (بغیر از آستارا) و مرکز استان و نواحی محروم در جنوب استان قرار دارند.

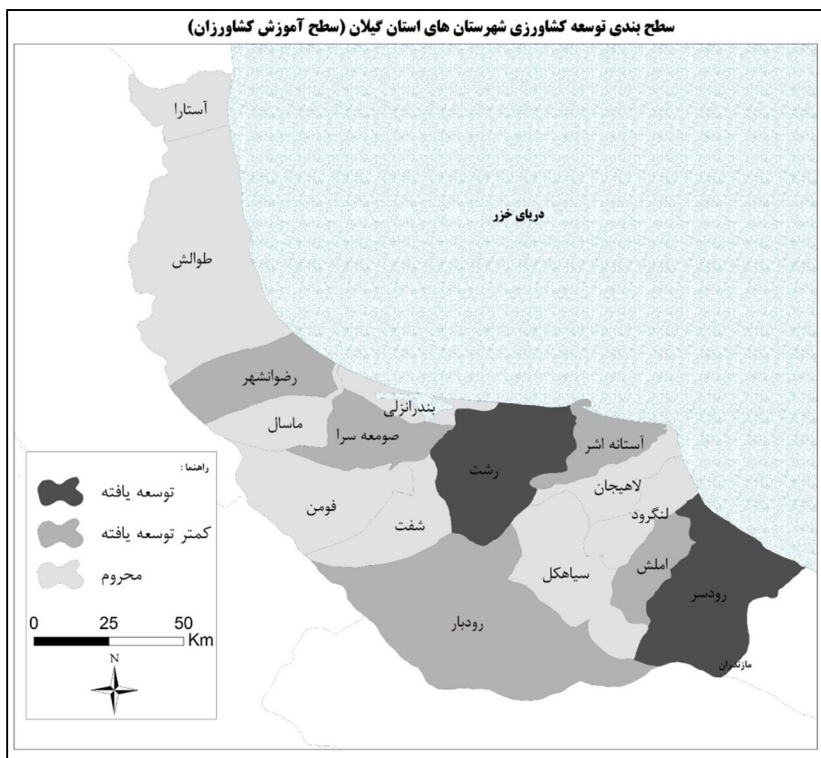
شکل ۵. نقشه سطح بندی توسعه شهرستان های استان گیلان بر اساس شاخص ابزارآلات و فناوری های کشاورزی

نتایج مدل تاپسیس در گروه شاخص های «سطح آموزش کشاورزان» نشان داد که شهرستان های رشت و رودسر در سطح اول از توسعه یافتگی قرار دارند. شهر رشت به علت مرکزیت اداری_سیاسی و تمرکز امکانات زیر ساختی و تراکم زیاد جمعیت رتبه اول توسعه یافتگی

آموزش را دارند. شهرستان‌های آستانه اشرفیه، املش، رودبار، صومعه سرا و رضوانشهر در سطح دوم و شهرستان‌های لاهیجان، لنگرود، سیاهکل، شفت، فومن، بندرانزلی، ماسال، طوالش و آستارا در سطح سوم قرار دارند. بدلیل کوهستانی بودن و یا صعب العبور بودن، دوری از مرکز استان و راههای اصلی شاخص توسعه یافتگی این شهرستان‌ها متوسط و پایین است و سطوح توسعه یافتگی روی سایر شاخص‌ها از جمله آموزش موثرند. بیشترین سطح توسعه یافتگی در مرکز و شرق استان رویت میشود و کمتر توسعه یافته بیشتر در نواحی جنوبی و مناطق محروم در بخشهایی از جنوب و غرب استان قرار دارند.

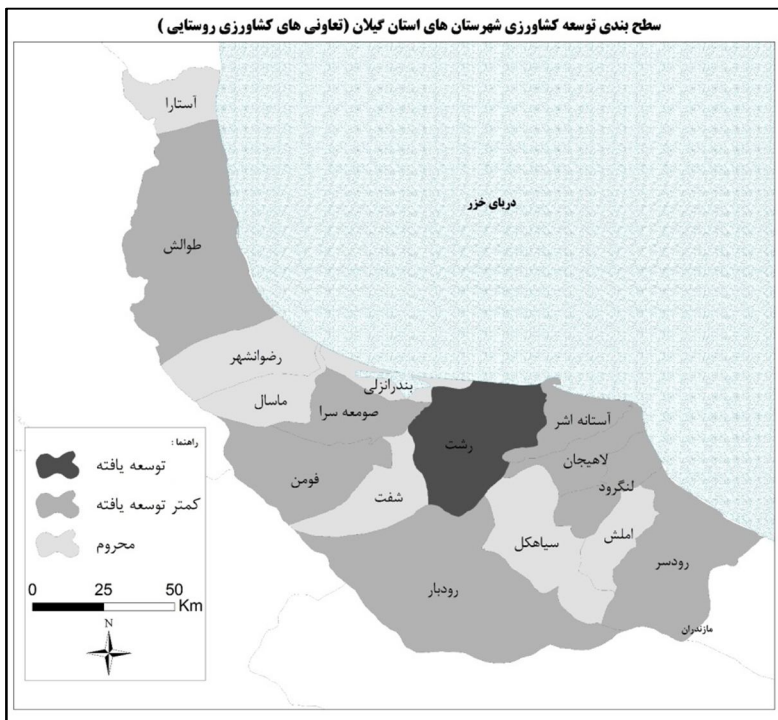
شکل ۶. نقشه سطح بندی توسعه شهرستان‌های استان گیلان براساس سطح آموزش کشاورزان

نتایج مدل تاپسیس در گروه شاخص‌های «تعاونی‌های روستایی» نشان داد که شهرستان رشت در سطح اول از توسعه یافتگی قرار دارد. شهر رست به علت مرکزیت اداری-سیاسی و تمرکز سازمان‌ها و شرایط و امکانات جغرافیایی و طبیعی اقتصادی مناسب رتبه اول را

داراست. شهرستان های آستانه اشرفیه، لاهیجان، لنگرود، رودسر، رودبار، صومعه سرا، فومن و طوالش در سطح دوم و شهرستان های املش، سیاهکل، شفت، بندرانزلی، ماسال، رضوانشهر و آستارا در سطح سوم قرار دارند. عواملی مانند شرکت های تعاونی فرآوری یا انجمن ها در راستای جلب مشارکت و هم افزایی برای حل مشکلات فعالان این عرصه؛ کم بودن کارشناسان ترویجی در مناطق روستایی و تمرکز گرایی در استان سبب سطح بندی این شاخص در شهرستان های رتبه دوم و سوم میشود. منطقه توسعه یافته بخش مرکزی (رشت) و بخش هایی از شرق؛ جنوب و غرب (بجز آستارا) استان کمتر توسعه یافته و در قسمتهایی از شرق و جنوب نیز مناطق محروم قرار دارند.

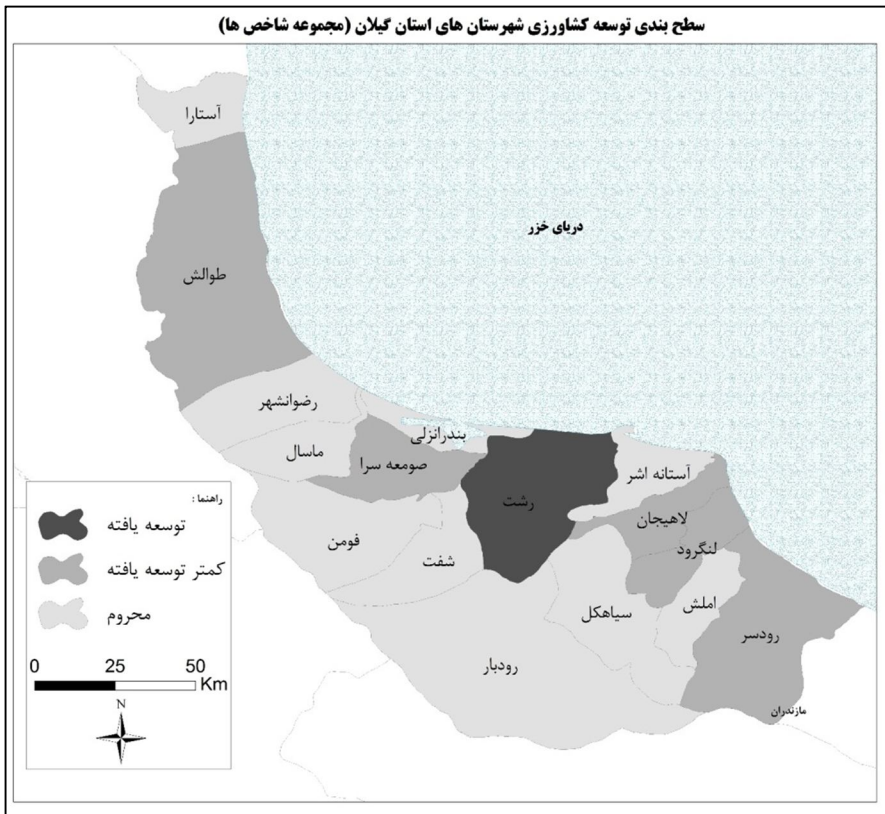
شکل ۷. نقشه سطح بندی توسعه شهرستان های استان گیلان بر اساس شاخص تعاونی های روستایی

نتایج مدل تاپسیس مجموعه شاخص های مورد مطالعه در پژوهش نشان داد که شهرستان رشت، در سطح اول از توسعه یافتگی قرار دارد. شهرستان های لاهیجان، لنگرود، رودسر، صومعه سرا و

طوالش در سطح دوم و شهرستان‌های املش، سیاهکل، بندرانزلی، رودبار، شفت، فومن، رضوانشهر، ماسال و آستارا در سطح سوم قرار دارند. در مجموع بخش میانی (مرکز استان) در همه شاخص‌ها دارای سطح توسعه یافتگی؛ مناطق شرق و غرب استان دارای رتبه کمتر توسعه یافته و جنوب استان از مناطق محروم به شمار می‌روند.

شکل ۸. نقشه سطح بندی توسعه شهرستان‌های استان گیلان براساس مجموعه شاخص‌ها

۶. نتیجه گیری

توسعه سریع و شتابان شهرنشینی در کشورهای در حال توسعه و تمرکز روزافزون جمعیت و فعالیت‌ها در برخی از مناطق، توازن و تعادل منطقه‌ای را بر هم زده و بعنوان یکی از مشخصه‌های اصلی کشورهای جهان سوم درآمده است. این ویژگی را می‌توان معلول سیاستهای رشد قطبی

دانست که در نتیجه آن بخش عمده‌ای از امکانات کشور در یک یا چند منطقه تمرکز می‌یابد و سایر مناطق به صورت حاشیه‌ای عمل می‌نمایند. این ویژگی را در ایران قبل از انقلاب و آثار و بقایای آن را در ایران بعد از انقلاب می‌توان یافت. برطبق این ویژگی بخش عمده‌ای از امکانات و جمعیت در یک یا چند نقطه تمرکز می‌یابد و سایر مناطق بصورت حاشیه‌ای عمل کرده و باعث بروز نابرابریهای منطقه‌ای می‌شود. اصولاً نابرابریهای منطقه‌ای از دو زمینه اصلی نشأت می‌گیرد: نخست شرایط طبیعی هر منطقه جغرافیایی و دوم تصمیمات مدیران و برنامه‌ریزان. با پیشرفت تکنولوژی از اهمیت عامل تاثیر گذار طبیعت کاسته شده و به اهمیت عامل مدیریت اضافه شده است. بنابراین باید گفت در ایجاد نابرابری منطقه‌ای، تصمیمات مدیران بیشترین نقش را ایفاء می‌کند. برنامه‌ریزان و کارشناسان، ضرورت توسعه متعادل را به دلایل مختلفی مطرح می‌کنند: اول، تأمین عدالت اجتماعی به منظور برخورداری عادلانه و مناسب مناطق مختلف از امکانات، دوم ملاحظات سیاسی به عنوان عاملی برای کاهش ناآرامیهای سیاسی و سوم ملاحظات اقتصادی و اجتماعی که باعث جلوگیری از مهاجرت و تمرکز می‌شود. در اصل نوزدهم قانون اساسی به حقوق مساوی مردم ایران صرف نظر از رنگ، نژاد و زبان اشاره شده است. در این پژوهش موضوع عدم تعادل های منطقه ای در استان گیلان و در بخش کشاورزی مورد بررسی قرار گرفت. نتایج نشان داد که نواحی و شهرستان های مرکزی استان گیلان در بخش کشاورزی از توسعه یافتگی بیشتری برخوردار هستند. طبق نتایج بدست آمده شهرستان رشت به عنوان شهرستان مرکزی در بسیاری از شاخص ها رتبه اول را داشت. همچنین شهرستان های لاهیجان، لنگرود، رودسر، صومعه سرا و طوالش در سطح دوم و شهرستان های املش، سیاهکل، بندرانزلی، رودبار، شفت، فومن، رضوانشهر، ماسال و آستارا در سطح سوم قرار دارند.

منابع

- افراخته، حسن، حجی پور، محمد، گرزین، مریم و نجاتی، بهروز (۱۳۹۲). جایگاه توسعه پایدار کشاورزی در برنامه‌های توسعه ایران، سیاست های راهبردی و کلان، سال ۱، شماره ۱، صص: ۶۲-۴۳.
- اسعدی خوب، حسن (۱۳۹۲). بررسی نقش و جایگاه توسعه کشاورزی در توسعه اقتصادی - اجتماعی روستا (مطالعه موردی: شهرستان بهبهان). پایان نامه کارشناسی ارشد توسعه روستایی، استاد راهنما: محمدصادق ابراهیمی، دانشگاه صنعتی اصفهان، دانشکده کشاورزی.
- اشرفی، مرتضی؛ هوشمند، محمود (۱۳۹۳). بررسی توسعه پایدار کشاورزی در مناطق روستایی با تأکید بر رهیافت اقتصادی (مطالعه موردی: شهرستان کاشمر). فصلنامه راهبردهای توسعه روستایی، جلد ۱، شماره ۲، صص: ۵۱-۶۸.

- بوزرجمهری، خدیجه، شایان، حمید، و قندهاری، الهام (۱۳۹۶). نقش و جایگاه گردشگری کشاورزی در توسعه روستایی، همایش منطقه ای ظرفیت های گردشگری و توسعه شهرستان فردوس، ۲۳ و ۲۴ اسفند.
- جمعه پور، محمود (۱۳۸۷). مقدمه ای بر برنامه ریزی توسعه روستایی: دیدگاه ها و روش ها، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه ها (سمت)، چاپ سوم، تهران.
- مطیعی لنگرودی، سید حسن (۱۳۸۱). جغرافیای کشاورزی ایران - کشاورزی، انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد.
- مسیبی، سمانه، برقی، حمید، رحیمی، داریوش، و قنبری، یوسف (۱۳۹۷). اولویت بندی راهبردهای توسعه در مناطق روستایی با رویکرد توسعه پایدار، پژوهش و برنامه ریزی روستایی، سال ۷، شماره ۱، صص: ۱۹۱-۱۷۹.
- لامپکین، ن (۱۳۷۶). کشاورزی ارگانیک، ترجمه عوض کوچکی، دانشگاه فردوسی مشهد.
- ملور، جان ویلیام (۱۳۸۳). توسعه کشاورزی در ایران: تعامل هدف ها و راهبردها، اقتصاد کشاورزی و توسعه، سال ۱۲، شماره ۴۵، صص: ۱۸-۱.
- مطیعی لنگرودی، سید حسن و شمسایی، ابراهیم (۱۳۸۶). توسعه روستایی مبتنی بر تداوم و پایداری کشاورزی، تحقیقات جغرافیایی، شماره ۸۶، صص: ۱۰۴-۸۵.
- والزر، مایکل، ۱۳۸۹، «حوزه های عدالت»، ترجمه صالح نجفی، تهران: نشر ثالث
- هوفه، اتفرید، ۱۳۸۳، «درباره عدالت: برداشت هایی فلسفی»، ترجمه امیر طبری، تهران: اختران
- هاتفیلد، جی ال و کارلن، دی ال. (۱۳۸۰). نظام های کشاورزی پایدار، ترجمه عوض کوچکی و محمد حسینی و حمیدرضا خزائی، جهاد دانشگاهی مشهد.

- Bojer, h., ۲۰۰۳ "Distributional Justice", routledge
- Fleischacker, S., ۲۰۰۴ "a short history of distribute justice", HARVARD UNIVERSITY PRESS
- Zamora, O. M. (2011). Development Instruments for the Cross-Border Cooperation in Ukraine. In: *Problems of tourism development on rural areas*, Krystyna Krzyżanowska (ed.), Warsaw University of Life Sciences Press. Warsaw 2011, pp: 109- 121
- Gongn, J. & Lin, H. (2000). Sustainable development for agricultural region in China: case studies, *Forest Ecology and Management* 128, 27-38.